

کتاب راهنمای معلم عربی پایه دوازدهم انسانی از منظر مؤلفه‌های طراحی محتوی

دانش محمدی رکعتی^۱، مریم جهرمیان^۲

۱. دانشیار بخش زبان و ادبیات عربی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (نویسنده مسؤول)^۱

۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کیفی کتاب راهنمای معلم درس عربی پایه دوازدهم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس چهارچوب ارائه شده از سوی رشیدی (۱۳۸۸) بود. روش تحقیق از نوع تحلیل محتوای کیفی بود. جامعه آماری تحقیق نیز، تمامی صفحات کتاب مذکور بود که با توجه به سؤالات موجود در چک‌لیست پاسخ تشریحی داده شد. در این پژوهش براساس سؤالات مطرح شده در چک‌لیست نهایی چهارچوب، کتاب مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفت و هر سه بخش کتاب راهنما بررسی شد تا به نتیجه مطلوب برسد. نتایج حاکی از آن بود که کتاب راهنمای معلم عربی دوازدهم انسانی دوره دوم متوسطه کتابی مفید و مؤثر بوده که بیشتر ویژگی‌های ارائه شده در چک‌لیست را دارا بود؛ به طوری که می‌تواند منبع قابل اعتمادی جهت تکیه معلمان بخصوص معلمانی که تجربه چندان در فرایند تدریس ندارند، باشد. در این کتاب به تمامی جوانب کتاب درسی پرداخته شده بود و روش تدریس برای هر بخش پیشنهاد شده بود، نکته ی قابل ذکر خالی بودن جای فاکتور انگیزه در این کتاب راهنما بود که برای بهتر و کامل شدن این کتاب بهتر است پیشنهادهایی ارائه گردد در راستای افزایش انگیزه ی فراگیران؛ ضمن اینکه بهتر است فصلی اضافه گردد و انواع روش های تدریس را جهت یاددهی این درس ذکر کند تا معلم با توجه به سن و سطح فراگیران در انتخاب روش تدریس آزادانه عمل کند.

واژگان کلیدی: کتاب راهنمای معلم عربی، عربی دوازدهم انسانی، دوره دوم متوسطه، تحلیل محتوای کتب درسی.

۱. مقدمه

کتاب درسی مهم ترین ابزار یادگیری است و رسانه های آموزشی دیگر حول محور کتاب درسی قرار دارند در حقیقت کتاب درسی نقش محوری در فرایند یاددهی-یادگیری به عهده دارد. یونسکو (۲۰۰۵) با ارائه کتاب درسی و مواد یادگیری، جایگاه و نقش آن ها را در فرایند یادگیری تبیین کرده است. یونسکو (۲۰۰۵) معتقد است که کتاب های درسی و مواد یادگیری قابلیت انتقال دانش، ایجاد مهارت ها و شکل دهی به شیوه تعامل فراگیر با جهان را دارند. همچنین منابع موثق اطلاعات از پایین ترین سطوح تا بالاترین سطح آموزشی، برای کلاس درس، آزمایشگاه و مراکز یادگیری اجتماعی هستند. کتاب درسی، وسیله اصلی یادگیری است که برای دستیابی به

¹. Email: d.mohammadi64@shirazu.ac.ir

مجموعه خاصی از نتایج آموزشی طراحی شده و از متن، تصویر یا متن و تصویر تشکیل شده است. (اعتمادی، ۱۴۰۰: ۵۳) آموزگاران یکی از ارکان اصلی در فرایند آموزش هستند و آنچه معلم را به دانش‌آموز متصل می‌کند شیوه‌ی تدریس است. شاید در گذشته چندان به شیوه‌ی تدریس بهاداده نمی‌شد و معلم هرآنچه را که فکر می‌کرد دانش‌آموز باید یادبگیرد در ذهن او فرو می‌نمود ولی امروز، انگیزش دانش‌آموز، سازگاری یا ناسازگاری شرایط اجتماعی، مدرسه و جامعه، رابطه میان معلم و شاگرد و نحوه‌ی تدریس اهمیت بیشتری دارد. توجه به این نکته ضروری است که دانش‌آموز آنچه را که بدان تمایل پیدا کند و برایش جالب باشد فرامی‌گیرد؛ اما متأسفانه گاهی با نهایت جدیت آنها را وادار می‌کنیم که آنچه را که فکر می‌کنیم باید یاد بگیرند، دوست بدارند. (پیرنیا، ۱۳۵۰: ۱۶۸)

همانطور که ملکی (۱۳۸۹) اشاره کرده است، آنچه در سیستم آموزشی مسلم است، تکیه‌ی اغلب نظام‌های آموزشی، به کتاب‌های درسی به‌عنوان وسیله‌ی اصلی تعلیم و تربیت در مدارس است و معلم و دانش‌آموزان در فعالیت یاددهی-یادگیری به کتاب تکیه دارند. به نقل از (برومند، ۱۳۹۳: ۵۶). بنابراین وجود یک برنامه دقیق و جامع یا یک نقشه‌ی راه فرایند یاددهی و آموزش مانند کتاب راهنمای معلم درس عربی در پایه‌های مختلف، نیاز است تا فرایند تدریس را برای معلم روشن سازد. کتاب راهنمای معلم درس عربی در پایه‌های متفاوت از سوی مؤلفان طراحی و تدوین می‌شود و در اختیار مدرسان قرار می‌گیرد؛ ولی مشخص کردن سطح استاندارد این کتاب امری ضروری است تا معلم با خیال راحت به آن تکیه کند و استفاده‌ی کاربردی و مؤثری از آن داشته باشد.

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

با توجه به اهمیت این موضوع، پژوهش حاضر به بررسی کتاب راهنمای معلم درس عربی دوازدهم انسانی متوسطه دوم پرداخته است. در این راستا دو پرسش اصلی زیر در این پژوهش پاسخ داده خواهد شد:

کتاب راهنمای معلم عربی پایه دوازدهم انسانی دوره دوم متوسطه با توجه به چهارچوب (رشیدی، ۱۳۸۸) چگونه است؟

آیا کتاب راهنمای معلم، یک کتاب جامع و کامل جهت استفاده‌ی معلمان است؟

۲-۱. روش پژوهش

آنچه از پژوهش‌های پیش به دست آمد بر ضرورت موضوع صحه گذاشت و نشان داد که تا جایی که پژوهشگر اطلاع دارد، پژوهشی که کتاب راهنمای معلم درس عربی دوازدهم انسانی متوسطه دوم را مورد ارزیابی و تحلیل قرار دهد، یافت نشد. بنابراین؛ پژوهش حاضر به تحلیل این کتاب از نظر کیفی پرداخت.

همانطور که ذکر شد روش پژوهش پیش رو از نوع تحلیل محتوای کیفی کتاب راهنمای معلم است که با توجه به چک‌لیست ارائه شده از جانب (رشیدی ۱۳۹۸) به سؤالات مشخص شده در چک‌لیست پاسخ داده شد. رشیدی چک‌لیست‌های متفاوت را مورد ارزیابی قرار داد و با بررسی و استفاده از عناصر موجود در چهارچوب کندلین و برین، رویورز و ماسوها، چک‌لیست تقریباً جامعی را ارائه داده است. چراکه هیچ یک از چهارچوب‌های ذکر شده به تنهایی در ارزیابی کتاب و مطالب درسی کافی و کامل نبود. در این پژوهش از چک‌لیست نهایی رشیدی استفاده شد و سعی شد تا به سؤالات مطرح شده در چک‌لیست پاسخ تشریحی داده شود و سؤالات به همراه جوابشان با توجه به تحلیل کتاب راهنمای معلم در بخش یافته‌های پژوهش آورده شد. در پژوهش حاضر با توجه به چهارچوب استفاده شده جهت تحلیل کتاب راهنمای معلم، تمامی بخش‌های این کتاب مورد ارزیابی قرار گرفت و سعی شد تا به سؤالات مطرح شده در چک‌لیست پاسخ داده شود.

این کتاب نیز مانند دیگر کتاب‌های راهنمای معلم شامل سه بخش است که در بخش اول به زمان بندی تدریس و طرح درس بخش دوم به روش تدریس کتاب و بخش سوم به امتحانات و بارم بندی عربی اختصاص یافته است.

۳.۱. پیشینه پژوهش

اعتمادی و دوستان (۱۴۰۰) در پژوهشی، تحت عنوان «تحلیل محتوای ارتباطی تمرین‌های مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بر اساس اهداف نگارش شده در کتاب راهنمای معلم» با هدف بررسی میزان ارتباط تمرین‌های کتاب مطالعات پایه پنجم ابتدایی با اهداف موجود در کتاب راهنمای معلم انجام داد. روش تحقیق ایشان در پژوهش، استفاده از روش‌های آماری توصیفی به همراه تحلیل محتوای ارتباطی است. اهداف مشخص شده در کتاب راهنمای معلم، طبقات تحلیل و پژوهش را تشکیل داده بود و تمرین‌ها بر اساس آن بررسی شده بودند. واحد ثبت در پژوهش «مضمون تمرین» بود و واحد زمینه نیز همان درس‌های کتاب قرآن پایه دوم ابتدایی بودند. یافته‌های پژوهش نشان دهنده آن بود که از کل تمرینات موجود در کتاب یعنی از مجموع ۱۶۹ تمرین تألیف شده برای کتاب مطالعات، ۱۳۸ تمرین یعنی ۸۱/۶۵٪ تمرینات، در راستای تحقق اهداف بودند و ۳۱ تمرین یعنی ۱۸/۳۴٪ تمرینات، در راستای تحقق اهداف نبودند. همچنین از بین کل اهداف موجود در کتاب راهنمای معلم، ۷۴ هدف (۴۸٪/ ۶۵٪) دارای تمرین بودند و دانش آموز با انجام آن تمرین‌ها به اهداف خواهد یافت، اما برای ۳۹ هدف دیگر (۴۲٪/ ۳۴٪) تمرینی در کتاب تدوین نشده بود. نتیجه این که برای تعدادی از اهداف هیچ تمرینی در نظر گرفته نشده و برای تحقق این اهداف معلمان و مولفان کتاب درسی باید توجه ویژه‌ای به این بخش از اهداف داشته باشند.

در پژوهشی دیگر برومند (۱۳۹۲) و دوستان، تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب راهنمای تدریس تربیت بدنی پایه‌ی ششم ابتدایی با رویکرد اهداف تربیتی» به تحلیل محتوای کتاب جدیدالتألیف راهنمای تدریس تربیت بدنی پایه ششم در سال تحصیلی (۹۱-۹۲) با رویکرد اهداف تربیتی پرداخت. روش این پژوهش تحلیل محتوای ویلیام رومی و آنتروپی شانون با کمک محتوای کتاب معلم (راهنمای تدریس) تربیت بدنی ششم بود. در این پژوهش، ۱۳۶ صفحه کتاب مذکور، پس از تعیین مقوله‌های فعال و بهنجارسازی داده‌ها، بار اطلاعات ضریب درصد اهمیت شاخصهای هر سه حیطه محاسبه شده است. و نتایج در حیطه‌ی شناختی، آشنایی با انواع بازی ورشته‌های ورزشی آموزشگاهی دارای بیشترین اهمیت، حفظ و نگهدارب وسایل و امکانات ورزشی دارای کمترین اهمیت بودند. در حیطه مهارتی، مهارت در آمادگی جسمانی و مهارت در مقدمات ورزشهای آموزشگاهی بیشترین و آمادگی در اجرای ترکیبی حرکات پایه در بازی‌ها کمترین اهمیت را به خود اختصاص داده‌بوند؛ در حیطه نگرشی، گرایش به توسعه حرکات پایه و مهارت‌ها و رعایت اصول عاطفی واجتماعی، بالاترین و تمایل به رعایت بهداشت، دارای کمترین اهمیت ذکرشدند. از نظر روش تحلیل محتوای ویلیام رومی کتاب معلم مذکور برای دانش‌آموزان ششم فعال بود. و نهایتاً بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت سه حیطه تربیتی از بیشترین به کمترین اهمیت در کتاب عبارت بودند از حیطه نگرشی، مهارت و شناختی. بنابراین به یک نسب شاخص‌های هر حیطه تربیتی در کتاب مورد توجه قرار نگرفته‌بودند.

چنان‌چه پیری (۱۳۹۷) و همکار در پژوهشی تحت عنوان «بررسی اثربخشی کتابهای راهنمای تدریس علوم و ریاضی پایه ششم ابتدایی بر مبنای عناصر هشتگانه برنامه درسی» با هدف بررسی اثربخشی کتابهای راهنمای تدریس علوم و ریاضی پایه ششم ابتدایی بر اساس عناصر هشتگانه برنامه درسی پرداخته بود. پژوهش مذکور از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ شیوه‌ی گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری آن نیز شامل کلیه کارشناسان و معلمان پایه‌ششم ابتدایی مدارس دولتی آموزش و پرورش ناحیه دو شهر ارومیه بوده که از میان آنها نمونه‌ای به حجم ۱۳۵ نفر معلم و ۳۸ نفر کارشناس به روش تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب شده بودند. جهت جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده بود. داده‌ها به دو شیوه‌ی توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و... و استنباطی (تی تست گروههای مستقل و آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری‌های مکرر) تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که از دیدگاه معلمان و کارشناسان، کتابهای راهنمای تدریس ریاضی و علم با توجه به عناصر هشتگانه برنامه درسی از اثربخشی یکسانی برخوردار نیستند. همچنین، عناصر هشتگانه برنامه درسی اثربخشی یکسان نداشته و چهار عنصر (هدف، محتوای آموزشی، شیوه

تدریس و روش ارزشیابی)، در اولویتهای اول تا چهار قرار گرفته و عناصر، مواد و منابع آموزشی و فضا و امکانات اولویت هفتم و هشتم را خود اختصاص داده اند.

کریمی (۱۳۹۷) همکاران در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتابهای راهنمای معلم فیزیک دوره متوسطه بر اساس رویکرد به ماهیت علم - پژوهش کیفی» باهدف تحلیل محتوای کتابهای راهنمای معلم فیزیک متوسطه در ایران نسبت به ابعاد ماهیت علم پرداخت. روش گردآوری داده‌ها آخرین نگاشت کتابهای راهنمای معلم فیزیک بود. بطوری که کتابهای راهنمای معلم فیزیک ۲ در سال ۸۹ و فیزیک ۳ در سال ۸۹ و فیزیک ۴ در سال ۹۴، که وزارت آموزش و پرورش براساس اهداف مصوب منتشر کرده انتخاب شدند. روش پژوهش تحلیل محتوا جهت‌دار بود. واحد تحلیل پاراگراف درنظر گرفته شده بود و متن پاراگرافها براساس سه جنبه عمومی ماهیتی علم شامل موقتی بودن، خلاقانه بودن و عملکرد و مقایسه نظری و قانون به روش مقوله‌سازی تجزیه و تحلیل شده بود و داده‌ها به روش همسوسازی اعتباریابی شده بودند. نتایج به دست آمده در این پژوهش نشان داد که از میان جنبه‌های ماهیتی علم مورد بررسی بیشترین تأکید کتابهای راهنمای معلم فیزیک متوسطه بر جنبه موقتی بودن علم بوده است که جنبه خلاقانه بودن علم به طور ضمنی از مضامین مرتبط با ویژگی خلاقیت استنباط می‌شود. نتایج نشان داد ویژگیهای مربوط به قانون و نظریه علمی در کتابهای راهنمای معلم فیزیک بخوبی معرفی و تبیین نشده است و از میان کتابهای راهنمای معلم فیزیک دوره متوسطه جنبه‌های ماهیت علم در پایه‌های سوم و چهارم کمتر از پایه‌ی دوم است.

شیخ الاسلامی (۱۳۹۸) و همکاران در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتابهای جدیدالتألیف ریاضی و راهنمای معلم سال دهم رشته انسانی با تأکید بر رویکرد زمینه محور» پژوهش حاضر کتابهای ریاضی و آمار و راهنمای معلم پایه دهم رشته انسانی با تأکید بر رویکرد زمینه‌محور به روش تحلیل محتوای کمی و کیفی مورد مطالعه قرار دادند. جامعه آماری پژوهش ایشان کتابهای درسی و راهنمای معلم ریاضی دهم انسانی، چاپ سال تحصیلی ۱۳۹۵-۳۹ است. ابزار پژوهش، فرم تحلیل محتوا با توجه به رویکرد ریاضیات زمینه‌محور است. داده‌های به دست آمده از فرم‌های تحلیل محتوا به روش کمی تهیه جدول‌های فراوانی و درصد (مورد توصیف و تحلیل قرارگرفت. همچنین از روش تحلیل آنتروپی شانون به منظور محاسبه میزان اهمیتی که در طراحی کتابهای درسی و راهنمای معلم ریاضی پایه دهم انسانی به چهار مؤلفه‌ی رویکرد زمینه‌محور شامل دارا بودن موقعیت عملی، واقعی بودن، مرتبط بودن با تجارب زندگی روزمره دانش‌آموزان و باز بودن داده شده، استفاده شد. سپس این مسائل در سطح عمیق‌تری با تأکید بر این چهار مؤلفه مورد تحلیل محتوای کیفی قرار گرفت. روایی محتوایی ابزار پژوهش توسط پنج نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کشور در رشته‌های برنامه‌ریزی درسی و آموزش ریاضی مورد

تأیید قرار گرفت. جهت اطمینان از پایایی فرم تحلیل محتوا از روش ویلیام اسکات استفاده شده بود. نتایج حاصل حاکی از این است که میزان توجه و درگیری با چهار مؤلفه‌ی ریاضیات زمینه‌محور و مقدار ضریب اهمیت هر یک از این مؤلفه‌ها کم بوده و محتوای درسی کتاب مذکور بر اصول ریاضیات زمینه‌محور منطبق نیست.

کشکر (۱۳۹۲) و دوستان در پژوهش «ارزیابی کتاب معلم تربیت بدنی (راهنمای تدریس) دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان مدارس ابتدایی شهر یزد» با هدف ارزیابی کتاب کار تربیت بدنی راهنمای تدریس دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی پرداخت. روش تحقیق مذکور از نوع تحقیقات ترکیبی بود. جامعه آماری تحقیق معلمان درس تربیت بدنی دوره ابتدایی شهر یزد به تعداد ۵۲ نفر بودند که همگی آن‌ها به شکل کل شمار مورد توجه تحقیق قرار گرفتند و نمونه‌گیری شدند. ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته‌ای بود که پس از تأیید روایی توسط ۱۰ نفر از متخصصان برنامه ریزی درسی و اساتید مدیریت ورزشی برای تحقیق استفاده شده بود. پایایی پرسشنامه پس از اجرای آزمایشی با محاسبه ضریب پایایی آلفای کرونباخ $0.92/5$ حاصل شده بود که نشان دهنده پایایی مناسب پرسشنامه بوده است. نتایج تحقیق نشان داد که معلمان در امر تدریس در حد کمی از کتاب استفاده می‌کنند و معلمان مرد بیشتر از معلمان زن از کتاب استفاده می‌کنند و همچنین معلمان لزوم ایجاد تغییراتی را در کتاب مورد تأکید قرار دادند. همچنین معلمان به کمبود امکانات در مدارس که مانع استفاده از کتاب می‌شود، اشاره داشتند.

رئیزی گهروی (۱۳۹۷) در پژوهش «بررسی جایگاه و اهمیت کتاب راهنمای معلم درس ریاضی پایه ششم در تدریس معلمان نظام آموزشی کشور» کتاب راهنمای درس ریاضی در دوره ابتدایی مورد بررسی قرار دادند تا به این سؤال پاسخ دهند که جایگاه و اهمیت کتاب راهنمای معلم ریاضی پایه ششم در ارتقاء سطح توانمندی معلمان چیست؟ پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی در صدد یافتن پاسخ به سؤال پژوهشی بود و نتایج نشان داد جایگاه و اهمیت کتاب راهنمای معلم در حد بالایی است، ولی نقش کتاب راهنمای ریاضی در بین معلمان پایه ششم در حد متوسط بوده است. اما چون با مقدار قابل قبول تفاوت دارد، پیشنهاد می‌گردد زمینه‌هایی فراهم شود تا هم معلمان از این کتاب بیشتر استفاده نموده و هم با غنای سازی محتوای این کتاب و سایر کتابهای راهنمای معلم سطح مهارت های حرفه‌ای را در بین معلمان افزایش داد.

رمضانی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «ارزشیابی کتاب درسی و راهنمای معلم زبان آموزی و جمله سازی دانش آموزان ناشنوا/کم شنوا» به ارزشیابی کتاب زبان آموزی و جمله سازی و کتاب راهنمای معلم دانش آموزان ناشنوا/کم شنوا پرداخت. پژوهش رویکردی بازنگرانه به کتاب درسی داشت. پژوهش از منظر ساختگرا به نقد و بررسی و واکاوی نقاط قوت و ضعف صوری و

محتوایی کتابهای مورد بررسی و فرایند یاددهی-یادگیری سوادآموزی پرداخت و رویکرد پژوهش ارزشیابی و از روشهای پژوهش کمی و کیفی (پژوهشی توصیفی، گروه کانونی و تحلیل محتوا) استفاده شده بود. ابزار پژوهش پرسشنامه‌های محقق ساخته بود. برای گردآوری داده-های مرتبط گروههای مختلفی در پژوهش به روش نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند انتخاب شده بودند. ده متخصص از حوزه‌های شنوایی-شناسی، طراحی و تدوین کتاب درسی و ارزشیابی از شهر تهران بررسی روایی و پایایی پرسشنامه را بر عهده داشتند؛ چهار معلم مجرب از استان تهران در مصاحبه متمرکز در گروه هم‌اندیش (ارزشیابی توصیفی) شرکت داشتند؛ هشتاد و دو نفر از دوازده استان پرسشنامه بسته-پاسخ برای ارزیابی اجمالی کتاب درسی و راهنمای معلم (لیکرتی) را تکمیل کردند؛ بیست نفر از شش استان منتخب برای تکمیل پرسشنامه تفصیلی (درس به درس/تحلیل محتوا) در این پژوهش شرکت کرده‌بودند و به گویه‌های مختلف پرسشنامه پاسخ داده‌بودند و گزارش روزانه از تدریس خود را برای درسهای منتخب ارائه کرده‌بودند؛ شش نفر متخصص آموزش زبان، زبانشناسی، شنوایی شناسی، برنامه‌ریزی درسی، گرافیک و ویراستاری پرسشنامه متخصصان موضوعی و هنر (حاشیه نویسی) را تکمیل کرده‌بودند؛ و در نهایت پرسشنامه بررسی اسنادی توسط پژوهشگر تکمیل شد. نتایج تحلیل کمی نشان داد که همبستگی میان نمره‌های ویژگیهای ظاهری و محتوایی برابر با $0/80$ بوده که با احتمال خطای کمتر از $0/01$ معنادار است. در نهایت، پاسخهای مختلف به گویه‌ها در قالب مولفه‌های مهم در زبان‌آموزی و جمله‌سازی فهرست می‌شود و نظرات در خصوص نقاط ضعف و قوت محتوایی و صوری جمع‌بندی و با نتایج پژوهش‌های پیشین در حوزه ارزشیابی کتابهای زبان فارسی مقایسه می‌شود.

خوشبخت (۱۳۹۰) و همکار در پژوهش «بررسی بین ویژگیهای معلم، تدریس معلم و عملکرد ریاضی دانش آموزان» با هدف بررسی رابطه تدریس معلم، زمان و فرصت یادگیری با توانایی انجام محاسبات و حل مساله ریاضی ضمن نظر گرفتن تحصیلات و تجربه کاری معلم در دانش آموزان کلاس چهارم و پنجم ابتدایی، انجام شده بود. جهت انجاک این پژوهش ۶۵۰ دانش‌آموز دختر و پسر شهر شیراز انتخاب شده بودند. انجام گرفت پسر ۳۳۰ و دختر ۳۲۰ کلاس چهارم و پنجم مقطع ابتدایی. از مقیاس کیفیت تدریس (QTS، آزمون محقق) ساخته ریاضی و فرم ارزیابی زمان و فرصت یادگیری (TOLF) برای اندازه گیری متغیرهای پژوهش استفاده شده بود. نتایج تحلیل مسیر با استفاده از آزمون رگرسیون چندمتغیری سلسله مراتبی نشان داد که عملکرد دانش‌آموزان هم در انجام محاسبات و هم در حل مسائل ریاضی از طریق فرصت و زمان یادگیری توسط تجربه و تحصیلات معلم پیش‌بینی شده اند. به عبارت دیگر فرصت و زمان یادگیری نقش واسطه‌ای در ویژگی ارتباط میان ویژگی‌های معلم با عملکرد ریاضی دانش‌آموزان داشت.

۳. ادب نظری

از آنجا که نظام تعلیم و تربیت در رایج‌ترین کاربرد خود، بر عقلانیت تأکید دارد، ارتقای سطح فکری و بهبود شیوه‌های اندیشیدن و پرورش مهارت‌های تفکر از مهم‌ترین وظایف آموزش و پرورش است و یکی از مباحث اساسی که می‌توان از طریق آن به آموزش تفکر انتقادی پرداخت، استفاده از محتوای برنامه درسی است. نقد و بررسی محتوای کتاب‌های درسی از جمله موضوعاتی است که در چند دهه‌ی اخیر مورد توجه پژوهشگران و متخصصان تعلیم و تربیت قرار گرفته است. (اهری، ۱۳۹۴: ۱۹). توجه به نقد و تحلیل کتاب‌های آموزشی می‌تواند در ارائه و تدوین کتاب‌های درسی بهتر به مؤلفان کمک کند و آینه‌ی تمام‌نمایی باشد که به طراحان کاستی‌ها و کمبودهای کتاب را نشان دهد. تحلیل کتاب‌های درسی و نمود کمی‌ها و کاستی‌های آن‌ها در کنار کیفیت تدریس معلمان و اجرای بهینه‌ی برنامه‌های درسی با توجه به همه‌ی عناصر آن، نظیر آگاهی از هدف‌های آموزشی، ساختار محتوا و تجارب یادگیری، نحوه‌ی ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموزان می‌تواند تضمین‌کننده‌ی یادگیری دانش‌آموزان و رضایت از عملکرد آموزش باشد. توجه به این نکته ضروری است که، وقتی از برنامه‌های آموزش سخن به میان می‌آوریم، تنها کتاب درسی، روش تدریس و ارزشیابی هدف نیست؛ بلکه، بسته‌های آموزشی را نیز شامل می‌شود. بسته‌های آموزشی برای معلم و دانش‌آموز که شامل مجموعه نرم‌افزارها (شامل راهبردها، الگوها، وظایف، چهارچوب‌ها، رهنمودها، تکالیف و آزمون‌ها) و سخت‌افزارها (شامل رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، ابزارها، منابع و مواد) است که با استفاده از فناوری‌های جدید و قدیم به شکل‌های ساده و پیچیده با توجه به اهداف یاددهی-یادگیری برنامه درسی سازمان‌دهی می‌شود. یکی از اجزاء بسته آموزشی راهنمای دبیر است. کتاب راهنمای دبیر برای ارتقاء توانایی دبیر و کسب توفیق بیشتر در دستیابی به اهداف آموزشی تهیه و تألیف شده است؛ که معمولاً از دو بخش کلیاتی درباره‌ی اهداف، محتوای درس، روش‌های آموزش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و بخش دوم آن توضیحاتی درباره‌ی هر درس تشکیل شده است. دبیر با مطالعه دقیق کتاب راهنما، از یک‌سو با طرح درس و اهداف خاص هر درس آشنا می‌شود و با بهره‌گیری از شیوه‌های تدریس ارائه شده بر توفیقات خود در دستیابی به اهداف آموزشی می‌افزاید و ازسوی دیگر با استفاده از توضیحات دانستنی‌هایی که مخصوص دبیر است، در پاسخ دادن به پرسش‌های احتمالی دانش‌آموزان موفق‌تر بوده و با اعتماد و اطمینان بیشتری در کلاس حضور می‌یابد. (رئسی، بی‌تا: ۲). آنچه مسلم است این است که، کتاب راهنمای معلم به همراه برنامه‌های درسی جدید و کتاب‌های جدید التألیف می‌تواند نقش مؤثری را در ارتقای آگاهی و تسلط معلمان داشته باشد. کتاب‌های درسی سیمای معین و متمرکزی از تعلیم و تربیت نشان می‌دهند. هدف از کتاب‌های درسی این است که جهت ارائه محتوا به افراد در سن و سال معین و به

صورت تصاعدی راه‌هایی را تدارک ببینند. بنابراین، کتاب‌های درسی را در انواع آموزش و سطوح مختلف در برگرفته و حمایت می‌کنند و ابزار اصلی و مورد توجه همه‌ی مدارس می‌باشد. یکی از راهکارهای مناسب در زمینه‌ی ارتقاء علمی و تخصصی، روزآمد نمودن اطلاعات و کسب مهارت‌های جدید معلمان، تدوین و ارائه کتاب‌های راهنمای تدریس معلم است. این کتاب ابزار آموزشی قلمداد می‌شود که به قصد تسهیل کار و ایجاد زمینه به منظور دستیابی دانش‌آموزان به هدف‌های یادگیری تدارک و در اختیار معلم قرار داده می‌شوند. بنابراین هر کتاب راهنمای معلم از بخش‌های مختلف تشکیل شده و تعریف روشنی از هدف‌های کلی و عینی، محتوای آموزشی، بودجه بندی، فعالیت‌های یادگیری پیشنهادی، شیوه‌های تدریس و یادگیری، مواد آموزشی مورد نیاز و روش‌های ارزشیابی آموخته‌های دانش‌آموزان را شامل می‌شود. (پیری، ۱۳۹۷: ۶۶).

در واقع، کتاب راهنمای معلم مکمل کتاب درسی است؛ چراکه راهنمای معلم در امر تدریس بوده و فعالیت‌های هدفمندی را پیش‌روی وی قرار می‌دهد تا با توجه به هدف‌ها و چهارچوب مشخص در دوره‌ی تحصیل، برنامه درسی با رویکردی منطقی پیش رود، ماده‌ی درسی با هدف یا اهداف مشخص به روش مناسب و پیشنهادی ارائه شود، شیوه‌ی ارزشیابی دانش‌آموزان و نوع ارائه تکالیف نیز با توجه به همان چهارچوب پیشنهادی صورت پذیرد. از طرف دیگر، درس عربی یکی از مهم‌ترین درس‌ها در نظام آموزش و پرورش بوده و بویژه برای رشته‌ی علوم انسانی که از دروس تخصصی به شمار می‌رود و بخشی از ساعت‌های هفتگی جهت تدریس به آن اختصاص می‌یابد؛ ولی درس دادن خوب هم نیاز به طرح و نقشه‌ای صحیح و تهیه‌ی برنامه، و روشی حساب شده و قانون‌مند دارد تا مؤثر واقع شود و در تمام طول دوره‌ی تحصیلی نه ماهه‌ی پایه‌ی موردنظر درس را برای شاگردان روشن و قابل فهم، مناسب سن و استعداد و توانایی درک و فهم آنان، کند و همچنین شوق‌انگیز باشد. (جهانشاهی، ۱۳۵۰: ۳۵). این طرح و نقشه‌ی صحیح که جهت پیاده کردن بسته آموزشی طراحی می‌شود تحت عنوان کتاب راهنمای معلم از مهم‌ترین ارکان برنامه درسی است و یکی از عوامل تحقق اهداف آموزشی به شمار می‌رود. اگرچه نحوه‌ی اجرای توصیه‌های کتاب راهنمای معلم از معلمی به معلم دیگر فرق می‌کند و میزان پایبندی به آن‌ها به استفاده از رهنمودهای آن یکسان نیست، اما شواهد نشان می‌دهد، راهنما به میزان زیادی بر رفتار معلمان در کلاس درس تاثیر می‌گذارد، چراکه دستورالعمل اجرای درست برنامه درسی است. (کریمی، ۱۳۹۷: ۷۳) با توجه به اهمیت کتاب راهنمای معلم و با توجه به اینکه شیوه‌ی تدریس معلم در یادگیری دانش‌آموزان بسیار مؤثر است (خوشبخت، ۱۳۹۰: ۸۷) به نقل از نیکولتا (۲۰۱۱) می‌توان چنین استنباط کرد که بازنگری، تجدید نظر و اصلاح برنامه و محتوای کتاب‌های درسی زمینه رشد و برنامه ریزی و به تبع آن رشد و پیشرفت تحصیلی را

فراهم آورد. بدون ارزشیابی نظام‌مند نمی‌توان درباره‌ی مفید بودن نظام آموزشی قضاوت کرد و مهم اینکه نمی‌توان به به‌گشت برنامه‌ها کمک کرد. برنامه‌های آموزشی تهیه می‌شوند، آزموده می‌شوند، اصلاح می‌شوند، مجدداً آزموده می‌شوند و سرانجام برای اجرا در سطحی وسیع پذیرفته می‌شوند. از طریق ارزشیابی دقیق برنامه‌های آموزشی نقاط قوت و ضعف این برنامه‌ها آشکار می‌شود و برنامه‌ریزان و مسئولان اجرایی می‌توانند کاستی‌ها و نارسایی‌ها را رفع و نقاط قوت را تقویت کنند. به بیانی دیگر، ارزشیابی عبارت است از فرایند تبیین کردن، به دست آوردن، فراهم ساختن اطلاعات توصیفی و قضاوتی در مورد ارزش و مطلوبیت اهداف، طرح‌ها، اجرا و نتایج به منظور هدایت تصمیم‌گیری، خدمت به نیازهای پاسخگویی و درک بیشتر پدیده‌های مورد بررسی. (رمضانی، ۱۳۹۷: ۱۲۴) اگرچه کتاب درسی از مهم‌ترین اجزاء برنامه درسی به شمار می‌رود و دارای جایگاه ویژه‌ای در مسیر تعلیم و تربیت، هم برای دانش‌آموز و هم برای معلم است و همچنین کتاب‌های درسی در هر کشور به منزله‌ی آینه تمام‌نمایی از دانش و فرهنگ و تمدن آن کشور محسوب می‌شوند و از طریق آن‌ها کار انتقال، بازسازی، نوسازی علم و فرهنگ و دانش از نسلی به نسل دیگر صورت می‌گیرد. (شیخ الاسلامی، ۱۳۹۸: ۸۳) ولی نمی‌توان از نقشه‌ی راه رسیدن به چنین هدفی که همان کتاب راهنمای معلم است نیز، چشم‌پوشی کرد یا تحلیل و بررسی آن نادیده گرفت. کتاب راهنمای معلم در بسیاری از کشورهای جهان تدوین شده و مورد استفاده معلمان است. کشکر، که از اهمیت این کتاب‌ها حکایت دارد. بنابراین، با توجه به اهمیت موضوع و ضرورت آن پژوهش حاضر به تحلیل کیفی کتاب راهنمای معلم پایه‌ی دوازدهم انسانی دوره‌ی دوم متوسطه پرداخت.

۴. یافته‌های پژوهش

تحلیل محتوای کتاب راهنمای معلم درس عربی پایه‌ی دوازدهم انسانی متوسطه دوم با توجه به چک‌لیست نهایی معرفی شده‌ی رشیدی انجام شد. در این چک‌لیست سؤالاتی در رابطه با کتاب راهنمای معلم مطرح شد و سؤالات یکی‌یکی در این بخش آورده شده، سپس با توجه به سوال پاسخ‌ها نیز ارائه گردید: آیا کتاب راهنما دربرگیرنده‌ی راهنمای برنامه درسی است؟

بله، کتاب راهنما دربرگیرنده‌ی سه بخش می‌باشد: بخش اول زمان بندی تدریس و طرح درس؛ بخش دوم: تدریس کتاب (روش تدریس هر پنج درس و هر درس در چهار جلسه تدریس شود) بخش سوم: امتحانات و بارم بندی است. در این کتاب به معلم پیشنهاد می‌دهد درس را چگونه آغاز کند و با کدام مبحث فرایند تدریس شروع شود و در هر جلسه چه بخش‌هایی تدریس گردد، به‌طوری‌که، در یک جدول زمان‌بندی سالانه که شامل نیمسال اول و دوم است، جلسه‌ها به اضافه درس‌ها و کارهایی که در هر جلسه باید انجام شود آمده است که می‌تواند راهنمای خوبی برای برنامه درسی باشد؛ اگر چه می‌توانست مفصل‌تر ارائه گردد ولی دست

معلم در انتخاب روش و چگونگی ارائه مطالب در کلاس باز است؛ گرچه ممکن است معلم بی تجربه یا کم تجربه را کمی سردرگم کند.

آیا فلسفه مطالب و محتوای کتاب درسی در کتاب راهنما بیان شده است؟

بله، در این کتاب ضمن توضیح هدف از تألیف کتاب راهنمای معلم در ذیل؛ اصول یاددهی-یادگیری مطالب و محتوای کتاب درسی بیان شده است. مثلاً در مورد بخش ترجمه‌ی کتاب درسی توضیح می‌دهد که هدف فقط فهم عبارات عربی است و تعریب هدف نیست، بلکه فهم متن هدف است، پس نیازی به آموزش ظرایف قواعد نیست. یا در جای دیگر از کتاب صفحه ۳۰ اشاره شده است که ترجمه فعل بیرون از جمله خلاف اهداف آموزشی است ولی فلسفه چنین مطلبی ذکر نشده است درحالی که بهتر بود توضیحی داده می شد که چرا کلمه حتما باید در جمله باشد و قرینه ای در جمله باشد تا دانش آموز بتواند به کمک آن فعل را درست ترجمه کند؛ فقط شاهد باید ها و نبایدهایی از این قبیل بودیم.

آیا پاسخ تمرین‌ها و سؤال‌ها در کتاب راهنما آمده است؟

بله، پاسخ همه‌ی تمرین‌ها و سؤال‌های کتاب درسی چاپ ۱۳۹۷ در کتاب راهنما ذکر شده است ولی کتاب درسی در سال تحصیلی جدید تغییراتی کرده است و تمرین‌هایی اضافه یا حذف شده‌اند؛ درحالی که کتاب راهنما تغییری نکرده است و معلم برای فهمیدن جواب‌های صحیح و یکدست شدن جواب‌ها نیازمند گذراندن دوره‌های آموزشی می باشد.

آیا کتاب می‌تواند راهنمای خوبی برای معلمان تازه کار باشد؟

بله، اگر چه ممکن است در برخی بخش‌ها شاهد نقص‌هایی باشیم که امری کاملاً طبیعی است ولی معلم را در دستیابی به معیارهای تدریس کمک می‌کند؛ چراکه به‌طور مفصل در تمامی بخش‌ها از همان ابتدا شاهد توضیحاتی درباره‌ی تدریس و مطالب علمی مفیدی بودیم که نقشه‌ی راه را برای معلم تازه‌کاری که ممکن است در اثر بی‌تجربگی سردرگم شود و نداند تدریس این درس را چگونه آغاز کند، نشان می‌دهد. علاوه بر روشن کردن راه تدریس مثلاً در بخش المعجم، علاوه بر آنچه به عنوان ماده‌ی درسی در کتاب درسی ارائه شده، در کتاب راهنما شاهد معانی دیگر آن کلمه، زمان‌های دیگر آن (اگر فعل باشد) و معنای اصطلاحی آن هستیم؛ که علاوه بر افزایش سطح علم معلم تازه‌کار کمک می‌کند تا اگر احیاناً مطلبی فراموش شده است، به وی یادآوری شود و اگر دانش آموز سؤالی از چرایی و چگونگی ساختار کلمه و جمله پرسید، بتواند پاسخ بدهد.

آیا نمونه در کتاب راهنما آزمون‌هایی برای مطالب درسی ارائه شده است؟

خیر، جز حل تمرین‌های کتاب درسی و پاسخ همان تمرین‌ها هیچ نمونه آزمون‌ی به‌طور ویژه در این بخش برای مطالب درسی ارائه نشده است.

آیا این کتاب راهنمای آموزش و روش تدریس برای معلم است؟
تا حدودی بله، در این کتاب در زیر ماده‌ی درسی روش تدریس همان بخش را هم مشخص کرده است، ولی پیشنهاد تنها یک روش تدریس برای هر نوع فراگیر اعم از دانش‌آموزان و بزرگسالان و با هر سطح علمی و هر گونه انگیزه جهت یادگیری، کم بنظر می‌رسد چراکه نمی‌توان از یک روش برای همه استفاده کرد.

آیا نویسنده‌ی آن شیوه‌ی استفاده از راهنما را توضیح داده‌اند؟
خیر، شیوه‌ی استفاده از خود کتاب راهنما بیان نشده است ولی هدف از تألیف کتاب راهنما ذکر شده است که البته ضرورتی هم حس نمی‌شود.

کتاب تا چه حد نیاز استفاده کنندگان را برآورده می‌نماید؟
در این کتاب در سه بخش و با شرحی مفصل هرچیزی را که به کتاب اصلی مربوط می‌شود، توضیح داده است، بنابراین می‌توان گفت که تا حدی نیاز استفاده کنندگان به ویژه تازه واردها در این حیطه را برطرف می‌کند ولی ذکر این نکته ضروری است که این کتاب تنها نقشه‌ی راه را ارائه می‌کند و یک معلم کم تجربه یا بی تجربه حتما نیازمند به فردی با تجربه است تا او را راهنمایی کند تا درکنار کتاب راهنمای معلم بتواند فرایند تدریس موفق‌تری را ارائه دهد.

آیا اطلاعات دقیق در مورد روش تدریس ارائه شده‌اند؟
اگرچه روش‌های تدریس متنوعی ارائه نشده است و تنها به ذکر یک روش تدریس اکتفا شده، ولی ضمن ارائه‌ی همان یک روش شاهد تأکیدی درباره‌ی شیوه‌ی تدریس و نحوه‌ی ارزشیابی کتاب، جدول زمان بندی سالانه‌ای را پیشنهاد نموده است، تدریس هر درس به چهار جلسه تقسیم شده است و فعالیت‌های لازم الإجرا در هر جلسه را ذکر کرده است. سپس فعالیت‌هایی را برای مرحله «هنگام تدریس» پیشنهاد داده است؛ تحت عنوان فعالیت‌های معلم_ فعالیت‌های دانش‌آموز و مدت زمان را در هر بخش ذکر نموده است. در هر درس هم قدم به قدم، هر بخش ذکر شده و درباره‌ی چگونگی تدریس آن شرحی آورده شده است.

راهنمایی‌های داده شده تا چه اندازه تجویزی اند؟
اگر معلم طبق برنامه‌ی ارائه شده و براساس مدت زمان پیشنهاد شده پیش برود تا حد خیلی زیادی تجویزی بوده و قابلیت اجرا دارند.

تا چه اندازه این کتاب آگاهی کلی معلم و فهم اصول و نظریه‌های تدریس را توسعه می‌بخشد؟
اگر کتاب راهنمای معلم با دقت خوانده شود و بر چهارچوب ارائه شده در آن پایبند باشد ضمن اضافه شدن آگاهی‌های کلی به معلم می‌تواند اصول و نظریه‌های تدریس خود را برحسب تجربه توسعه بخشد، زیرا در این کتاب فقط اصول و چهارچوب کلی تدریس ذکر شده و از نظریه‌های تدریس سخنی به میان نیامده است.

آیا این کتاب در این زمینه قاعده یا نظم خاصی را پیشنهاد می‌کند؟
بله، نظم خاصی در شیوه‌ی ارائه مطالب درسی مشاهده می‌شود؛ مثلاً در پیشنهاد این کتاب برای تمامی جلسه‌های اول از هر درس قرائت، ترجمه متن و حل بخش درک مطلب ذکر شده است. جلسه‌های دوم از هر درس را به «إعلموا» اختصاص داده است، جلسه‌های سوم را مختص حل تمرین‌ها پیشنهاد داده است و نهایتاً جلسه آخر از هر درس را به آزمون کتبی و شفاهی از همان درس معرفی کرده است.

آیا اهداف محتوای روش‌های آموزش و غیره برای هر درس از کتاب بیان شده است؟
بله، ضمن ارائه‌ی هدف کلی در بخش اول کتاب راهنما، در بخش دوم (تدریس) نیز قبل از ورود به تدریس درس اول اهداف درس مذکور به شکل تیتروار آمده است
آیا هدف درس، سن فراگیران و نیز سطح توانایی و یادگیری آنان به صورت مشخص بیان شده است؟

بله اهداف براساس تلفیقی از هدف نویسی برنامه‌نویسی ملی بیان شده است و در ابتدای هر درس هدف ویژه از همان درس آمده است مثلاً اهداف درس دوم را چنین بیان کرده است:

- ۱- با یک متن تاریخی آشنا شود و آن را درست قرائت و ترجمه کند.
 - ۲- معنای کلامت جدید این درس را در جمله و با توجه به قرائن عربی به فارسی ذکر کند.
 - ۳- کاربرد حال (قید حالت) را در جملات زبان عربی تشخیص دهد.
 - ۴- جمله‌های دارای حال (قید حالت) را درست معنا کند.
 - ۵- آموخته‌های سال‌های گذشته مرتبط با بخش قواعد و واژگان همین درس به یاد بیاورد.
 - ۶- با نحوه تحلیل صرفی و اعراب در زبان عربی آشنا شود.
 - ۷- پیام متن درس را درست درک و بیان کند.
- ولی به سن فراگیران هیچ اشاره‌ای نشده است جز در بخش اهداف که شاهد استفاده از لفظ «دانش‌آموز» هستیم که شاید بتوان آن را گواه بر سن فراگیران دانست یعنی نوجوانان در حال تحصیل بین سن ۱۵ تا ۱۸ ساله.

به سطح و توانایی یادگیری فراگیران نیز چندان اشاره‌ای نشده است.
آیا محتوا بر اساس این اهداف سازماندهی شده است؟
هدف درس مشخص است و همسو با اهداف محتوا ارائه و سازماندهی شده است و بر اساس سطح توانایی کلی بصورت از آسان به سخت مطالب بیان شده اند.
آیا کتاب راهنما توضیحاتی در مورد مشکلات و مسائل احتمالی ارائه نموده است؟
خیر، در مورد مشکلات و مسائل احتمالی هیچ توضیحی داده نشده است ولی مطالبی تحت عنوان تذکر آمده است که شاید بتوان آنها را بعنوان مشکلات احتمالی بشمار آورد.

آیا کتاب راهنما راه‌ها و پیشنهادهایی روشن برای طرح درس ارائه نموده است؟
بله، راه‌ها و پیشنهادهای ارائه شده برای هر درس روشن و مشخص است.
آیا کتاب راهنما روش‌های ارزشیابی را مشخص نموده است؟
بله، در بخش سوم به‌طور مفصل به امتحانات و بارم‌بندی کتاب درسی پرداخته شده و نمونه سؤالاتی نیز آورده شده است.

آیا شیوه‌هایی برای افزایش انگیزه فراگیران ارائه شده‌اند؟
خیر، شیوه‌ی خاصی برای افزایش انگیزه فراگیران ارائه نشده است.
آیا شیوه‌ی استفاده از خود کتاب توضیح داده شده است؟
خیر، درباره‌ی استفاده از کتاب راهنما توضیحی بیان نشده است.
شیوه‌ی تنظیم کتاب به چه صورت است؟
کتاب به سه بخش تقسیم شده است، سپس هر بخش بطور مفصل شرح داده شده و توضیحاتی که بنظر مؤلفین لازم و ضروری می‌آمده است بیان شده است.

آیا این شیوه، استفاده از کتاب را تسهیل می‌نماید؟
بله، از آنجایی که کتاب تقسیم بندی شده است، اگر معلم نیازمند به خواندن درباره‌ی هر بخش بود، براحتی می‌تواند به قسمت مورد نیاز خود مراجعه کرده و از آن استفاده کند که کار استفاده را تسهیل می‌نماید.

آیا کتاب راهنما به زبانی قابل فهم و روشن نوشته شده است؟
بله، زبان کتاب قابل فهم بوده و معلم به راحتی می‌تواند به عنوان منبع تدریس از آن بهره ببرد.
آیا معلم برای ارزیابی درس تشویق شده است؟
بله، چون قرار است بر اساس آنچه کتاب پیشنهاد می‌کند، تدریس طبق برنامه باشد، بنابراین به معلم فرصت داده می‌شود تا در جلسه‌ی چهارم هر درس به ارزیابی فراگیر از همان درس بپردازد.

آیا راه‌هایی برای چگونگی این ارزیابی ارائه شده است؟
با توجه به آنچه در فصل سوم که به ارزشیابی اختصاص دارد، آمده است مهارت‌ها طبقه‌بندی شده‌اند و در جدولی قرار داده شده‌اند. سپس به دونوبت اول و دوم تقسیم شده و در نوبت معلم باید از چهار مهارت واژه شناسی، ترجمه به فارسی، مهارت شناخت و کاربرد قواعد و مهارت درک و فهم سؤالاتی را طرح کند؛ در بخش توضیحات هر مهارت نمونه‌هایی آورده شده و در ستون آخر نیز بارم مهارت مذکور مشخص گردیده است. از آنجا که در امتحانات و ارزیابی نوبت دوم عمده‌ی تمرکز بر بخش دوم کتاب است، پس با توجه به درسهای بخش دوم و

درس‌نامه‌های آن مهارت‌ها مشخص شده اند و بارم بندی و توضیحات ارائه گردیده است. پس از آن تذکراتی برای طراحی سؤالات امتحانی نوبت اول و دوم و میان نوبت‌ها بیان شده است. تذکراتی مثل: حرکت گذاری، قابل فهم بودن سؤالات از نظر ساختاری و واژگانی در حد فهم دانش‌آموزان و... به معلمان داده شده است. سپس توضیحات مفصلی درباره‌ی مهارت‌ها داده شده و بارم بندی امتحان شفاهی نیز ارائه گردیده است. درمورد امتحان شفاهی پنج نمره‌ای نیز تذکراتی داده شده و نمونه‌هایی آورده شده است. در پایان این بخش نیز به‌عنوان نمونه، سؤالات پیشنهادی ذکر شده تا هیچ نقطه‌ی مبهمی برای معلم باقی نماند.

با توجه به توضیحات مذکور در بالا معلم هم می‌تواند بر اساس همان چهارچوب آمده در فصل سوم ارزیابی ماهانه‌ی هر درس را انجام دهد یا با توجه به آنچه به تشخیص خود معلم، دانش‌آموز نیازمند آن است را مورد ارزیابی قرار دهد.

آیا کتاب معلم همراه با کتاب درسی تهیه شده است؟

بله، این کتاب توسط گروه مؤلفینی که کتاب درسی را تهیه و تدوین کرده‌اند تألیف یافته است ولی بنظر می‌رسد تا تغییر کتاب درسی این کتاب به قوت خود و بدون تغییر باقی مانده است، چرا که کتاب بررسی چاپ پنجم و سال انتشار ۱۴۰۱ است ولی کتاب راهنما چاپ اول و انتشار ۱۳۹۷.

آیا شیوه‌ی ارائه مطالب در کتاب راهنمای معلم مناسب و مؤثر بوده است؟

بله، بویژه برای معلمی که تازه وارد حیطه‌ی معلمی شده است و هنوز با نقشه‌ی راه آشنایی ندارد، البته در کنار گذراندن دوره‌ی آموزشی و کارگاه‌ها و دوره‌های تفهیم مباحث ذکر شده در کتاب راهنما، این کتاب میتواند مفید و مؤثر باشد.

نتیجه

پژوهش حاضر به منظور تحلیل محتوای کیفی کتاب راهنمای معلم درس زبان عربی پایه‌ی دوازدهم انسانی متوسطه‌ی دوم، بر اساس چهارچوب ارائه‌شده‌ی رشیدی (۱۳۸۸) به سؤالات مطرح‌شده د چک‌لیست پاسخ داد. به‌طور کلی می‌توان به این کتاب نمره‌ی خوبی داد و به‌عنوان منبع قابل اعتماد به معلم‌ها پیشنهاد داد تا بر اساس آن کار تدریس را انجام دهند. کتاب از نظم خاصی برخوردار است و به سه بخش اساسی قابل استفاده و مؤثر تقسیم می‌شود و در هر بخش هرآنچه را که لازم است یک معلم بداند ذکر کرده است، اگر چه نمی‌توان انتظار داشت که یک کتاب راهنمای معلم دربردارنده‌ی تمامی فاکتورها و ویژگی‌های ارائه شده در چک‌لیست بطور تمام و کمال باشد، ولی کتاب حاضر از امتیاز بالایی در زمینه‌ی ارائه‌ی مطالب مفید برخوردار است. با تمام این اوصاف بخش مهمی از فاکتورهای آموزشی از چشم مولف‌های این کتاب ارزشمند دور مانده است، مثل بحث ضبط کلمات که یکی از سؤالات کنکور است ولی در کتاب به تدریس آن اشاره ای نشده است؛ فاکتور ایجاد و افزایش انگیزه که نه تنها از جانب پژوهشگر

پژوهش حاضر، بلکه از نظر اکثر معلم‌ها بسیار حیاتی و مهم است. قبل از هرگونه تدریس فراگیر باید میل و رغبت یادگیری مطلب را داشته باشد، باید عام مورد تدریس را دوست داشته باشد و جز با ایجاد انگیزه و بعضاً با افزایش انگیزه این امر مهم میسر نخواهد شد. در نتیجه، پیشنهاد پژوهشگر جهت کامل‌تر و بهتر شدن این کتاب پیشنهاد می‌کند که انواع روش‌های تدریس در این کتاب گنجانده شود؛ چراکه ارائه‌ی تنها یک روش تدریس برای همه‌ی فراگیران با سطوح متفاوت علمی و انگیزشی غیر ممکن است. مثلاً درباره‌ی شیوه‌ی تدریس این درس به فراگیران استثنائی سخنی به میان نیامده است و از آنجایی که کتاب مورد بحث منبع مهم کنکور رشته‌ی علوم انسانی بشمار می‌رود بهتر است شیوه‌ی ارائه‌ی مطالب طوری تنظیم گردد که فراگیر نیازمند کلاس‌های کنکور و یادگیری قواعد نباشد. علاوه بر آن، بهتر است روش‌های ارزیابی متفاوت و تکالیف متنوعی در کتاب جهت پیشنهاد گنجانده شود. به امکانات و سطح فراگیران توجه ویژه‌ای شود و مطابق با سطوح متفاوت روش تدریس پیشنهاد گردد؛ و انواع روش‌های تدریس مناسب با این درس ذکر گردد. در نهایت بحث مهم انگیزه و ایجاد آن از جانب معلم مطرح شود با در نظر گرفتن حداقل امکانات. جای خالی بحث انگیزه فراگیران در یادگیری این درس مهم و این زبان مقدس به وضوح احساس می‌شود و بهتر است فصلی را به بحث ایجاد انگیزه در فراگیران اختصاص داد. در کل کتاب راهنمای معلم حاضر کتاب مفیدی است و می‌تواند راه‌گشا باشد و نقشه‌ی راه خوبی برای تدریس به شمار رود.

کتابنامه

- احمدزاده اهری، زهرا. (۱۳۹۴). «بررسی کتاب‌های مطالعات اجتماعی و راهنمای معلم پایه هفتم سال تحصیلی ۱۳۹۲-۹۳»، نشریه رشد آموزش و علوم انسانی، تابستان، شماره ۶۷، صص ۱۸-۲۳.
- اعتمادی، علی اصغر. (۱۴۰۰). «تحلیل محتوای ارتباطی تمرینهای مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بر اساس اهداف نگارش شده در کتاب راهنمای معلم»، نشریه پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، پاییز، شماره ۴۱، صص ۵۲-۸۰.
- برومند، محمدرضا. (۱۳۹۲). «تحلیل محتوای کتاب راهنمای تدریس تربت بدنی پایه‌ی ششم ابتدایی با رویکرد اهداف تربیتی»، پژوهش‌های کاربردی در مدیریت ورزشی، سال سوم، پاییز، شماره ۲، صص ۵۵-۶۶.
- پیری، موسی. (۱۳۹۷). «بررسی اثربخشی کتاب‌های راهنمای تدریس علوم و ریاضی پایه ششم ابتدایی برمبنای عناصر هشت گانه برنامه درسی»، مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های برنامه درسی، انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. بهار و تابستان، شماره ۱، صص ۶۵-۸۴.
- پیرنیا، علی. (۱۳۵۰). «راهنمای معلم: فعالیت‌های تربیتی در آموزش و پرورش»، نشریه آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت)، سال ۴۱، پاییز، شماره ۳، صص ۱۶۵-۱۶۹.
- جهان‌شاهی، ایرج. (۱۳۵۰). «راهنمای معلم: طرح و نقشه‌ای برای تدریس»، نشریه آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت)، سال ۴۱، شماره ۱، صص ۳۵-۳۹.

- خوشبخت، فریبا. (۱۳۹۰). «بررسی رابطه بین ویژگی‌های معلم، تدریس معلم و عملکرد ریاضی دانش آموزان»، روانشناسی معاصر، پاییز، شماره ۶. صص ۸۵-۹۷.
- سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. (۱۳۹۷). راهنمای معلم، پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه.
- رئیسی گهرویی، مهدی و نورآبادی، سولماز (۱۳۹۷)، «بررسی جایگاه و اهمیت کتاب راهنمای معلم درس ریاضی پایه ششم در تدریس معلمان نظام آموزشی کشور»، ششمین کنگره علمی پژوهشی توسعه و ترویج علوم تربیتی و روانشناسی ایران، ایران.
- رشیدی، ناصر (۱۳۸۸). «چهارچوبی جامع برای ارزیابی کتب درسی»، عیار، تابستان، شماره ۲۲، صص ۲۱-۳۶.
- رمضان، احمد (۱۳۹۷)، «ارزشیابی کتاب درسی و راهنمای معلم زبان آموزی و جمله سازی دانش آموزان ناشنوا/کم شنوا»، فصلنامه کودکان استثنائی، سال ۱۹، شماره ۲، صص ۱۲۳-۱۴۲.
- شیخ الاسلامی، هاله (۱۳۹۸)، «تحلیل محتوای کتاب های جدید التألیف ریاضی و راهنمای معلم سال دهم رشته انسانی با تاکید بر رویکرد زمینه محور»، نشریه نظریه و عمل در برنامه درسی، بهار و تابستان، سال ۷، شماره ۱۳، صص ۷۹-۱۱۰.
- کریمی، محمد حسن (۱۳۹۷)، «تحلیل محتوای کتاب های راهنمای معلم فیزیک دوره متوسطه براساس رویکرد به ماهیت علم-پژوهش کیفی». مجله علمی پژوهشی پژوهش های برنامه درسی، انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، پاییز و زمستان. شماره ۲. صص ۷۰-۹۷.
- کشکر، سارا (۱۳۹۲)، «ارزیابی کتاب معلم تربیت بدنی (راهنمای تدریس) دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان مدارس ابتدای شهر یزد»، مدیریت ارتباطات در رسانه ورزشی، زمستان، شماره ۳، صص ۶۰-۷۳.